

Beguines i beates mallorquines en els anys de la tardor medieval

Maria BARCELÓ CRESPI

Entre els estudis centrats en el món religiós femení abunden sobretot aquells que es dirigeixen cap a l'anàlisi de caire conventual, caracteritzat pel respecte i no qüestionament del sistema ideològic configurat per l'Església. Això no obstant, de manera paral·lela a tota línia oficial, es desenvoluparen moviments alternatius que s'allunyaren de les normes establertes per la jerarquia eclesiàstica.¹ Fou el cas dels beguinatges i beateris, nous centres d'espiritualitat femenina no sotmesos a normatives oficials, on les dones laiques podien manifestar de manera més lliure i espontània la seva religiositat.²

Es tracta de dos àmbits que compartiren moltes semblances, tantes que de vegades resulta difícil separar-los i trobar-ne diferències atès que beates i beguines participaren de les mateixes fonts espirituals.

Front a la història que se centra en les xarxes que teixiren els dominis monàstics, existeix també una crònica que arriba més enllà i treu a la llum els sentiments religiosos de persones anònimes i les pràctiques religioses de les classes populars. La història de les mentalitats proporciona eines que permeten accedir a les creences més íntimes i destapar els comportaments religiosos individuals.

Obren relativament poques dades que permetin apropar-se a les manifestacions d'espiritualitat de les dones mallorquines a l'Edat Mitjana. Les mencions que apareixen a la documentació són de fet escasses, disperses i poc connectades entre sí. La majoria de les informacions es refereixen a les pràctiques pietoses i a la caritat expressades sobretot en els testaments on deixaren constància dels seus darrers desitjos.

No és fàcil descobrir el significat que la religió va tenir per a elles en el dia rera dia, l'ús que en varen fer, així com la manera d'entendre-la. Malgrat tot, aquesta experiència va oferir un nou impuls al corrent cristià, recelós dels canvis i, potser, d'un major protagonisme femení.

¹ Entre la bibliografia més pròxima cal citar: José POU Y MARTÍ: *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Alacant, 1996.

Elena BOTINAS I MONTERO; Julia CABALEIRO I MANZANEDO; Maria dels Àngels DURAN I VINYETA: *Les beguines. La Raó il·luminada per Amor*, Barcelona, 2002.

² Bonnie ANDERSON; Judith ZINNSER: *Historia de las mujeres: una historia propia*, I, Barcelona, 2000, 245-250.

Característiques de l'espiritualitat de beguines i beates

L'aparició de nous grups socials i el desenvolupament de les ciutats a principis del segle XIII contribuïren a la creació de noves formes religioses. No només es varen multiplicar el nombre de convents i ordes religiosos, sinó que apareixeren noves manifestacions de vida religiosa, com el beguinisme.

L'origen de l'impuls beguinista es troba als darrers anys del segle XII i principis del següent quan a algunes regions d'Europa, sobretot als centres comercials i tèxtils de la regió de Flandes, començaren a formar-se certes comunitats de dones pietoses, unides ordinàriament amb el vot de castedat -encara que no com a requisit estricte- i amb alguna obligació d'obediència més o menys estreta, per fer feina a obres de caritat cristiana.³ Eren associacions obertes de dones devotes i el moviment no només tingué una gran difusió entre el poble, sinó també entre la burgesia i la noblesa de les ciutats. Encara avui resten els edificis dels beguinatges de Bruixes, Amsterdam o Breda, entre altres, com a testimoni de l'empenta assolida temps enrere.

A diferència dels monestirs i convents, els beateris i beguinatges eren els espais on les dones podien optar per una expressió més individualitzada, íntima i espontània del sentiment religiós. L'accés als primers, potser, no sempre era lliure, sinó coaccionat per la voluntat dels pares, que decidien en tot moment el destí de les seves filles. En canvi, en el cas de les beguines i beates aquesta situació no es donava perquè continuaven mantenint la seva condició de dones laiques sense necessitat de fer els vots o iniciar-se com a novícies per a que, amb posterioritat, fossin confirmades com a monges.

Malgrat guardar una sèrie de preceptes, tenien més llibertat d'acció i moviment perquè no responien ni estaven sotmeses a la religiositat oficial respectada per la societat ni subjectes a una regla. Els beguinatges i beateris foren un dels millors exemples de moviments que fomentaren la creació d'espais propis femenins, no mediatitzats per cap tipus de vincle de dependència i subordinació als homes.⁴

Una altra característica a tenir en compte és que els monestirs no estaren sempre oberts a totes les dones, ja que acceptaven, per norma general, aquelles que pertanyien a un determinat estament social, donat que per al seu ingrés era necessari el pagament d'un dot. El fet de rompre totalment els vincles amb la família, suposava que el convent passava a assumir el manteniment de les dones religioses. El dot era emprat per assegurar aquesta sustentació. Atès que les beguines i beates no tenien necessitat de trencar la unió familiar, o abandonar la vivenda on residien, aquest pagament no s'havia de realitzar. Això va fer que dones de tota condició se sentissin atretes per un moviment que permetia la seva religiositat independentment dels diners que tinguessin. El que està demostrat és que la major part de les monges dels monestirs tenien relació amb nissagues de famílies benestants. Així els tres monestirs de la Mallorca medieval, el de les franciscanes de Santa Clara i els d'agustines de Santa Margalida i del Puig de

³ Margaret WADE LABARGE: *La mujer en la Edad Media*, Madrid, 1996, 131-157.

⁴ Elena BOTINAS; Julia CABALEIRO: "Mediacions i autoritat femenina en l'espiritualitat de les dones medievals", *Duoda*, 7, Barcelona, 1994, 125-142.

Pollença, estaven vinculats amb les famílies amb més prestigi social i amb més pes econòmic del moment.⁵

Per a les beguines era molt important no sentir-se allunyades del món ni estar aïllades de la comunitat que les envoltava. El contacte directe amb l'àmbit públic formava part de la seva pràctica religiosa, era un precepte més. Aquest estil de vida era oposat al de les monges, que romanien dins uns murs aixecats per la pròpia jerarquia religiosa, que preferia tenir-les recloses i privades de relació amb l'exterior.

Cal preguntar-se quines foren les vies a través de les quals aquestes dones decidiren ingressar dins aquests models d'espiritualitat. Es difícil establir els camins que facilitaren el contacte i la recepció dels nous missatges. Tal vegada, el primer nivell d'accessibilitat el constituïa la pròpia família. També comptava la difusió popular perquè el món beguï era visible en la societat, no s'amagava ni ocultava. Era fàcil contactar-hi i descobrir la seva manera de funcionar. A més, els propis ordes mendicants també contribuïren a donar-lo a conèixer, en especial els franciscans.

Les monges de la Terça Regla

El moviment beguinista fou present a Mallorca fortament lligat a l'orde franciscà. S'establí entre amples sectors de la societat com una força popular amb vitalitat i energia, però també entre els membres de la Casa Reial de la dinastia privativa.⁶ Al segle XV es barrejà amb el lul·lisme i tingué un clar component medieval de pobresa.

La persecució iniciada a partir del bisbe Joan XXII contra el moviment beguinista obrí importants processos inquisitorials amb l'objectiu d'exterminar els brots de presumpta heterodòxia que s'allargaren fins els temps del papa Urbà V. No obstant, l'esperit beguinista no deixà de sentir-se entre la societat illenca, que el mantingué viu. L'aparició de beguines a Ciutat es donà justament quan a la resta de l'àmbit peninsular i europeu començà a patir una greu persecució.

Es té constància documental l'any 1317 del naixement d'una comunitat beguina, masculina, dirigida per un tal Antic de Vic i instal·lada al barri de la Calatrava, en el mateix lloc on més envant va sorgir el monestir de Santa Elisabet de monges jerònimes.⁷

El mateix indret a partir del 1336 amparà una comunitat femenina amb semblants ideals i estil de vida. Es tractava de dones que duïen vida de penitència i tenien la Terça

⁵ Joan Carles SASTRE BARCELÓ: *Santa Clara de Palma. Vida quotidiana en un monestir medieval*, Palma, 1993.

Esther CRUZ PÉREZ: "Notes per a l'estudi del convent de Santa Clara als segles XV i XVI", *Abadies, cartoixes, convents i monestirs. Aspectes demogràfics, socioeconòmics i culturals de les comunitats religioses (segles XIII al XIX)*, Palma, 2004, 359-373.

M. José BORDOY BORDOY: *Una aproximació històrica al convent de Santa Margalida (1232-1837)*, Memòria d'Investigació llegida a la Universitat de les Illes Balears, 2003, inèdita.

María José BORDOY BORDOY: *El monestir del puig de Pollença. La seva història (1348-1564)*, Pollença, 2005.

⁶ Antonio OLIVER: "Heterodoxia en la Mallorca de los siglos XIII-XIV", *BSAL*, 32, Palma, 1963, 157-176.

⁷ Josep ESTELRICH I COSTA: "Una casa de beguïns i un convent de la Terça Regla a Ciutat de Mallorca (ss. XIV-XV)", *Fontes Rerum Balearium*, 1, Nova Etapa, Palma, 1990, 31-46.

Jospe ESTELRICH: *El convent de Santa Elisabet. Beguïns, terceroles, jerònimes (1317-2000)*, Palma, 2002.

Regla de Sant Francesc. Sense ser membres d'un orde regular o monàstic, formaven una comunitat en una casa no en un monestir o convent. De vegades se les nomenava beguines o beguines de la Terça Regla i popularment eren conegudes com les terceroles.

Aquesta comunitat, que tenia per patrona Santa Elisabet filla del rei Andreu II d'Hongria, va durar fins al 1485. El grup fundacional l'integraven sis dones, el 1357 eren vuit germanes i el 1448 onze. El 1480 el col·lectiu era integrat per la prioressa, Antonina Bondia, i les monges Eulàlia Timora, Isabel Massana, Antònia Soldevila, Isabel Sollana, Joana Carbonella, Agnès Xanxa, Caterina Timora, Isabel Oliva, Antònia Colombassa, Bernadina Goscons i Annetta Santjoana.⁸ De la major part d'elles només se sap el nom, la data i alguna notícia dispersa.

Durant el priorat de sor Joaneta Guimerana (1437 i 1447-48), les terceroles varen aixecar la seva església dedicada a Santa Elisabet el constructor de la qual va ser el reconegut mestre d'obres i escultor Huguet Barxa. La construcció de l'actual església es començà el 1555.

Poc després s'iniciaria el decliu de la comunitat quan en temps de la revolta forana el vicari general Martí Garcia va rebre denúncies contra la priora per mala administració dels béns i rendes i per permetre certes deshonestedats a la casa de les terceroles. El 1472 es repetien les denúncies. Un decret del bisbat del 3 de desembre del mateix any feia referència a irreverències dins l'església i mostrava les religioses més aviat com a víctimes d'un setge i d'una invasió gens respectuosa que no pogueren o saberen evitar. Tot plegat conduïa a la definitiva expulsió de les terceroles de casa seva. Aleshores les monges de la Terça Regla s'establiren en una casa del carrer de Sant Miquel desconeixent fins quan.

A l'edifici desallotjat hagué interessos en instal·lar-hi l'Estudi General en el moment fundacional que finalment varen ser desestimats. Les terceroles foren substituïdes per una comunitat de monges jerònimes a partir del 1485.

Des d'aquesta data trobam beguines, i també beates, espargides per la Ciutat de Mallorca sense conviure en comunitat.

Beguines i beates

Qui eren les dones que formaven part d'aquests grups? Una primera ullada permet afirmar que l'integraven un col·lectiu bastant heterogeni, format per dones de diversa condició. Fou un moviment molt diversificat i de gran capacitat receptiva.

Un dels trets que compartien aquestes dones a tot l'àmbit hispànic i europeu era la pobresa. Això no obstant, en el cas mallorquí una bona part provenia de famílies amb recursos.

Respecte a aquelles que procedien de nissagues amb fort pes econòmic, la pregunta que cal fer-se és si la família influïa en la relació amb la resta de companyes i la dinàmica interna del grup, o en els esdeveniments més quotidians. En teoria la dona renunciava a la vida còmoda i als privilegis de classe encara que, en realitat, algunes religioses no declinaren tan fàcilment als seus avantatges i continuaren amb el seu propi

⁸ ARM, Prot. S-62, full solt.

estil de vida. Una mostra de que aquesta acceptació no suposava en gran mesura trencar amb el ritme de cada dia era el nomenament de procuradors per solucionar litigis, recuperar quantitats de diners, reclamar herències... És a dir, fer gestions relacionades amb la dinàmica econòmica, en teoria, poc compatible amb l'esperit begu i beat.

Existiren beguines i beates que adoptaren la nova forma de vida religiosa perquè rebutjaven les formes tradicionals de devoció i cercaren la salvació de la seva ànima per altres vies. Es pot dir que algunes beguines de posició social acomodada representaren un model aristocràtic des del punt de vista de certs hàbits religiosos.

L'estat civil no era una categoria diferenciadora de les pràctiques de beguines o beates, maldament la majoria fes vots de castedat.

A la documentació escassegen els noms, moltes han romàs en l'anonimat i resseguir-ne una semblança biogràfica és una tasca gairebé impracticable sobretot per la fragmentació de les fonts documentals. Això no obstant, entre el repertori de noms documentats cal citar els següents:

Romia Rovira i Genovard.⁹ Es pot considerar, en certa manera, una excepció perquè tot i no disposar d'una informació àmplia per elaborar amb detall el seu itinerari personal, sí hi ha a l'abast una sèrie de documents claus que permeten conèixer els aspectes bàsics de la seva vida, tals com el contracte matrimonial i el testament. L'interès d'aquesta dona rau en que dedicà gran part de la seva existència a participar en el moviment beguinista estès a la Mallorca del segle XV.

Romia va néixer cap als anys 1420-1422. Era filla del ric mercader Mateu Rovira († 1426) i de Marió Genovard (†1440 ?). Es casà amb Jaume d'Olesa el 1440,¹⁰ emparentant d'aquesta manera amb una altra distingida nissaga del patriciat urbà i que des d'un punt de vista cultural és una de les més interessants a la Mallorca baixmedieval i del segle XVI.

L'enorme importància concedida a la concertació del matrimoni com a mesura d'adquirir i mantenir estructures de poder i béns, impedia a les joves influir en els plans d'enllaç traçats pels seus pares. Romia no en degué ser una excepció. La quantitat del dot es va establir en 2.000 lliures (1.362 *in pecunia numerata*). Aquest matrimoni i tants d'altres, no fou només un vincle que uní tan sols al marit i la muller, sinó també a dues famílies. Es creà un nou nucli familiar que es traduí en la constitució de tota una xarxa de parents i aliances.

Romia era major de 18 anys i menor de 25 quan es signà el contracte de matrimoni i, en contemplació de la seva virginitat, Jaume li féu donació *propter nupcias* de 500 lliures més, una quarta part del seu dot, la qual cosa ascendiria a un total de 2.500 lliures. Alhora feia constar que disposava d'altres béns: *ego dicta Romia sum habitura de certis bonis Eligii Çerrovira fratris mei quondam que sunt in partibus Romanie*. Entre els testimonis del contracte s'ha de citar el nom d'un personatge força important: Francesc Aixeló, secretari del rei Alfons el Magnànim.

⁹ Maria BARCELÓ CRESPI: "Romia Rovira i Genovard (1422? - 1460?)", *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, Palma, 2004, 25-38.

¹⁰ ARM, Prot. A-87, 112v-114v.

El matrimoni tingué una filla Isabel, la major, i un fill Bernat. Isabel es casà amb Felip Fuster i Bordils. Tots dos moriren el 1470. Sembla que degueren tenir descendència perquè Romia en el seu testament deixà la quantitat de 20 sous als néts. Aquesta dama, que vivia a la illeta de Ferrando Valentí, era coneguda pels seus contemporanis com dona Aulesa, beguina.

La vida conjugal de Romia durà poc, uns tres anys perquè Jaume morí el 1443. Després de la mort del marit visqué sota la direcció d'un desconegut *Anthonium Girard, lullistam, magistrum meum*.

Per part materna, Romia estigué emparentada amb influents famílies de Ciutat com eren els Espanyol i els Pacs. Aquesta vinculació amb les més importants cases que constituïen l'oligarquia ciutadana li permeté gaudir d'unes relacions socials destacades.

Alguns membres de la nissaga dels Genovard sobresortiren per les seves activitats a l'àmbit de la vida pública de la ciutat amb diferents facetes. Gaspar Genovard i Sala fou un destacat mercader. El seu fill Gregori Genovard i Espanyol, canonge de la Seu, mantingué estretes relacions amb el moviment lul·lista i humanista, fou cofundador de la Crianga el 1510 i rector de l'Estudi General. El seu germà Gaspar Genovard i Espanyol va ser protector del monestir de Santa Elisabet entre 1512 i 1521. Un altre, Esperandéu Espanyol i Pacs, fill de Francesquina Genovard i Sala i de Nicolau Espanyol i Pacs, enllaçà amb la carrera eclesiàstica seguint el costum propi dels fadristerns de l'època fins a convertir-se en canonge de la Seu. Com a dinamitzador al camp de la cultura i la seva vinculació al moviment humanista del segle XV, destacà també per ser autor del poema de l'estela funerària que presidia el vas de la família Espanyol a la sala capitular del convent de Sant Domingo.

Pel que fa a la família del marit, els Olesa, varis membres, amb abundor de juristes, ocuparen un lloc preferent en el context cultural del seu temps. Per una banda tengueren força vinculació amb les terres italianes on anaren a estudiar i per altra banda feren aportacions a la literatura de l'època. Com a resultat de tot plegat, es detecta entre ells cert interès pel nou clima cultural.

La inquietud pel lul·lisme i la cultura en el context de l'humanisme afectà a diverses persones d'aquestes famílies. Així Romia s'envoltà de tot un cercle de persones que destacaren pels seus lligams, més o menys estrets, amb els nous corrents de lul·lisme i humanisme, moltes d'elles emparentades mitjançant aliances matrimonials.

Entre els més destacats figura el ja esmentat Francesc Aixaló. Fou un personatge amb un paper rellevant en el món polític i cultural del moment i com s'ha dit, testimonià en el compromís matrimonial de Romia.¹¹ Un altre seria Bernat Duran, prevere de la Seu on desenvolupava el càrrec de domer.¹² Va ser un dels marmessors en el testament de Beatriu de Pinós en el que corroborava el que havia disposat en la donació de 1477, per la qual donava els seus béns al regne de Mallorca amb el propòsit de finançar ensenyaments lul·lians en el puig de Randa. Integrà una junta amb Bernat Cotoner per observar les previsions testamentàries i administrar el patrimoni de l'herència de la

¹¹ Maria BARCELÓ CRESPI; Gabriel ENSENYAT PUJOL: *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'edat Mitjana*, Palma, 2000, 32-40.

¹² ARM, Prot. R-562, 123.

senyora de Pinós. Mossèn Duran fou protagonista de la creació de dos centres religiosos importants. La col·legiata del santuari de Lluç i el monestir de Santa Elisabet de monges jerònimes.¹³ Antoni Girard, destacat lul·lista a qui Romia en el testament esmenta com el seu mestre i preceptor-confessor i el designà com a marmessor, és un altre nom a afegir. El nom de Gregori Genovard, fill de Gaspar Genovard, cosí de Romia, va lligat al col·legi de la Criança¹⁴. Imbuït en aquest projecte, va cedir la seva casa per albergar a les futures dones, i va demanar l'ajuda a una sèrie d'amics perquè col·laborassin amb la seva proposta. Gregori era teòleg, lul·lista i canonge de la Seu. Sens dubte, un dels més destacats humanistes mallorquins.¹⁵ Tampoc es pot obviar Rafel d'Olesa, cunyat de Romia, el nom del qual sobresortí a l'àmbit de les lletres del moment.

La nostra protagonista, Romia, enviudà als 21 anys. Sense el suport dels pares i del marit, es dedicà a la cura de la filla i del fill i, potser, el despertar de la seva vocació beguinista estigués en gran part motivada per aquestes circumstàncies. Arran de la mort del seu marit, a Romia se li plantejaren dues sortides viables. Primera, tenia moltes possibilitats per contreure un nou matrimoni per l'edat i la posició social. Segona, ingressar a un convent, doncs estava al seu abast donat que era una dona amb mitjans econòmics suficients com per pagar el dot. Emperò, Romia rebutjà aquestes solucions i optà per una altra direcció.

Presca d'un fenomen molt peculiar d'espiritualitat, renuncià a tot i cercà el suport del beguïnisme, molt sensible a la injustícia dels components socials més amenaçats. No tingué la necessitat del ple retir monàstic per gaudir de la perfecció, sinó que acceptà formes de vida laica. El moviment entenia la religió com un lliurament al proïsme. Per això comptà amb l'ajuda del seu confessor Antoni Girard. Vivint sota la seva direcció i animada per les seves predicacions, Romia inicià els primers contactes amb la nova idea i es va impregnar de tot el seu sentiment de pietat i caritat.

Romia volia aprofundir en la vivència personal com a creient sense oblidar la dimensió social de la seva religiositat. La pràctica de la pobresa i caritat degué ser una constant al llarg de la seva vida. Romia optà per la pobresa voluntària, abandonant la major part dels seus béns, els suficients com per poder fer front al pagament de les talles. A la talla de 1478 apareix *la dona Rovira, beguina* a qui se li assignen la mòdica quantitat de 12 sous però per la cronologia cal dubtar si es tracta de Romia o d'alguna parenta.¹⁶

Testà el dia 25 d'abril de 1460 davant el notari d'origen pollencí Pere Martorell i designava marmessors Bernat Duran i Antoni Girard.¹⁷ Elegia sepultura a l'església del convent dels franciscans, in *tumulo capelle magistri Reymundi Lulli* o al lloc on considerassin els lul·listes. Volia ser enterrada de manera senzilla i pobra, ni tan sols

¹³ Josep ESTELRICH I COSTA: *El convent de Santa Elisabet. Beguïns, terceroles, jerònimes. Mallorca 1317-2000*, Palma, 2002, 130-131.

¹⁴ Esther CRUZ; Mª José BORDOY: "La Criança: una aportació humanística a l'ensenyança", *Al tombant de l'edat mitjana. Tradició medieval i cultura humanista*, Palma, 2000, 311-326.

¹⁵ Maria BARCELÓ CRESPI. "El testament de dos humanistes: Gabriel Mora i Gregori Genovard", *BSAL*, 58, 2002, 281-290.

¹⁶ Maria BARCELÓ CRESPI: *La ciutat de Mallorca en el trànsit a la modernitat*, Palma, 1988, 209.

¹⁷ ARM, Prot. M-226, 253v-254.

Gabriel LLOMPART: "Siluetas cuatrocentistas del lulismo mallorquín", *BSAL*, 35, 1976, 175-189.

amb l'hàbit franciscà, només amb una túnica seva de drap de llana. Això sí, amb quatre *torticiis* de cera vermella. Una mostra clara de fervor lul·lià i de beguinisme alhora, sincrasi no massa ben vista per les altes jerarquies eclesiàstiques de l'època.

Nomenava hereu universal el seu fill Bernat d'Olesa i en el cas que morís la seva filla Isabel. Si aquesta moria sense descendència legítima aleshores seria l'hereu *Dominum Nostrum Iesum Christum et animam meam*. Si arribava aquest extrem, els marmessors o en el seu defecte el jurat menestral de la Universitat i els defenedors de la mercaderia serien els encarregats de distribuir anualment els seus béns per amor de Déu i en remissió dels pecats dels seus parents i de tots els fidels difunts. És a dir, el repartiment es faria entre tres col·lectius molt considerats en la beneficència del moment: als pobres vergonyants, a donzelles pobres per tal de poder casar-se i el darrer terç per a redimir catius cristians naturals de la present Illa en terra de sarraïns.

El desig de Romia de ser enterrada a la capella del mestre Lull, compartit amb Gregori Genovard i Gabriel Desclapers entre altres, és model de com afectà el lul·lisme al sentiment i a l'espiritualitat popular, així com a la vida quotidiana dels seus seguidors.¹⁸

Maria Sunyer. Donzella, inicialment beguina i més envant monja jerònima. De moment es desconeixen els motius que l'impulsaren al pas d'una a altra manifestació de la seva religiositat.

De nissaga de mercaders, era filla de Nicolau Sunyer, ciutadà, († 1463) i de Praxedis († 1498).¹⁹ Tenien la casa familiar al carrer major de Sant Jaume. El seu pare deixava com a hereues les seves quatre filles a parts iguals i vinculava els béns d'una a l'altra si morien sense fills per passar en darrera instància al seu nebot Gabriel Martí, fill d'Antoni Martí i Antònia Sunyer. Joana morí donzella el 1474; Agnès, es casà amb Bernat Berard i morí sense descendència el 1493; Caterina, fou l'esposa de Jaume Mercer i també morí sense fills el 1503; quedava Maria com a única hereva.

D'aquesta manera Maria acumulà un patrimoni no gens menyspreable (incloua l'illa de Sa Dragonera) amb rendes que provenien, per damunt de tot, de censos.²⁰ La suma dels censals era de 173 lliures, 9 sous i 14 quarteres i 3 barcelles de blat.

El dilluns, primer dia de juliol de 1503, davant el notari Damià Mora, nomenava procurador Francesc Miquel, mercader, per a que la representàs en el cobrament d'un deute que algunes persones tenien amb ella per certes quantitats tant de moneda com de blat i d'oli.²¹

¹⁸ Gabriel LLOMPART: "Siluetas cuatrocentistas del lulismo mallorquín", *BSAL*, 35, 1976, 175-189.

¹⁹ Josep ESTELRICH COSTA: "La família Sunyer, una nissaga de mercaders de la baixa edat mitjana (1375-1505)", *BSAL*, 51, Palma, 1995, 3-36.

²⁰ Maria BARCELÓ CRESPI: "Alguns aspectes econòmics del monestir de Santa Elisabet en els seus inicis", *BSAL*, 52, Palma, 1996, 220-224.

A l'arxiu del monestir de Santa Elisabet es conserva el *Capbreu de Nicolau Sunyer*, document que hi arribà amb sor Maria.

²¹ ARM, Prot. M-727, 38v-39.

El 21 de març de 1502 testava Nicolaua Berard, vídua de Francesc Rella, ciutadà. Hi ha una dada interessant referida als deutes entre els quals consten 2 lliures a madò Sunyera. Es tractava de sor Maria ? ARM, Prot. T- 501, 46v-48.

Maria fins i tot recuperà béns de la germana Caterina, després de la seva mort, perquè en fou l'hereva universal. El dilluns 23 d'octubre de 1503, en presència del notari Joan Porquer, reconeixia haver rebut del seu cunyat Jaume Mercer *totam dotem quam vobis constituerat dicta uxor vestra et etiam omnes raupas lane et llini que erant dicte uxoris vestre et etiam jocalia videlicet perulas sive perles aurum argentum et quasuis alias res que essent dicte uxoris vestre. Afegia omnia illa mobilia que erant in domo vestra que mobilia erant hereditatis parentum meorum*. D'altra banda, tranquilitzava al cunyat tot dient *et vos estis complete solutus a me de illis ducentis quinquaginta libris vobis legatis per dictam uxorem vestram*.²² Un dels testimonis era Joan Miquel, prevere.

El mateix dia, venia 14 lliures censals que gravaven sobre un hort als afores d'Inca, en alou propi, per pagar al cunyat Jaume Mercer 164 lliures, 1 sou i 4 diners restants de les 250 lliures que la germana Caterina llegà al marit.²³

El dia 8 de març de 1504 reconeixia haver rebut precisament de mossèn Joan Miquel, el seu procurador, d'una part 70 lliures i 8 diners, i de l'altra part 10 quarteres de forment procedents de censals que percebia. S'hi afegia el preu de joies d'or i plata a més de perles i altres coses que en nom de Maria havien estat venudes pel procurador.²⁴

El 24 de novembre de 1505, davant el notari Nicolau Tomàs, s'acordà una *transaccionem avinenciam pactum et amicabilem composicionem* entre els cosins Gabriel Martí i Maria Sunyer, amb algunes condicions, actuant d'intermediaris Francí Bartomeu, ciutadà, Gabriel Mora, prevere i Nicolau de Muntanyans, canonge, els dos darrers, coneguts entre el cercle d'humanistes. Mitjançant aquesta transacció, se cediria part de l'herència, entre altres coses l'illa de Sa Dragonera, i no tots els béns en cas de que Maria el premorís. D'aquesta manera, Maria s'anava desprenent d'alguns béns temporals. En concret, li cedia 8 lliures censals, altres pensions i també altres 500 lliures. Ho feia *spontanea voluntate* a més de *nexu sanguinis qui inter nos est*.²⁵

El 2 de desembre del mateix any Maria, *honesta donzela*, féu testament en poder del notari Miquel Llitrà i nomenava hereu universal el monestir de les monges de Santa Elisabet *ab deliberada intenció de entrar en la religió*. Dos dies després *entrà en lo monestir, ffonch-li donat lo àbit de monge*. L'acte de professió va tenir lloc el dia 10 de maig de 1506, dia de la translació de Sant Jeroni. A partir d'aleshores, seria sor Maria, monja jerònima.²⁶

²² ARM, Prot. P-417, 272.

²³ ARM, Prot. P-417, 274-277.

Un altre document del dimarts dia 16 de desembre de 1505 insisteix en el mateix tema. Maria Sunyera, ja monja del monestir jerònim, feia donació a Gabriel Martí, ciutadà, fill de Gabriel, *de insula de la Dragonera mea que fuerat honorabilis Nicolau Sunyer patris mei quam me vendere posse in suo ultimo testamento [...] ante ingressum predicti monasterii*. La donació contemplava *totam predictam insulam de la Dragonera cum omnibus suis iuribus et pertinenciis*. Els testimonis foren Gabriel Mora i Joan Miquel, preveres. ARM, Prot. T-455, 128v-129.

²⁴ ARM, Prot. M-727, 59-59v.

²⁵ ARM, Prot. T-455, 119-122.

Josep ESTELRICH COSTA: *El convent de Santa Elisabet. Beguïns, terceroles, jerònimes. 1317-2000*, Palma, 2002, 156-157.

²⁶ Maria BARCELÓ CRESPI: "Alguns aspectes econòmics del monestir de Santa Elisabet en els seus inicis", *BSAL*, 52, Palma, 1996, 209-226.

El monestir de Santa Elisabet, al final, va ser el beneficiari del ric patrimoni del mercader Sunyer. Els censals aportats per la dona Sunyera sumaven 107 lliures, 12 sous, 9 diners, i 8 quarteres i 3 barcelles de blat anuals.²⁷ En contrapartida les monges van contreure una sèrie d'obligacions derivades de l'heretat com és ara, per exemple, el pagament de certa quantitat al convent del Carme.

La pròpia sor Maria, dels seus censals, deixà en el seu testament una sèrie de càrrecs perpetus per a obres pies per valor de 19 lliures i 4 sous distribuïts de la següent manera: 12 lliures per dotze aniversaris a celebrar el primer dilluns de cada mes per a la seva ànima, la del seu pare, la seva mare, les seves germanes així com les ànimes del purgatori; 4 lliures per una missa de la Creu o de la Passió a celebrar cada divendres en sufragi de les ànimes abans citades; 2 lliures destinades a la festa i sermó de la transfiguració de Jesucrist, 19 lliures i 4 sous per ciris d'una lliura de pes cada un i que es col·locassin en els canelobres durant la celebració de la festivitat de la Verge Maria de febrer.

Al mateix temps es contemplaven una sèrie de donatius temporals destinats a persones que tinguessin alguna relació personal directa amb sor Maria o la seva família ja fossin servents, amics o familiars.

Un altre apartat correspon a les mandes pies indicades per la monja en el seu testament que eren: 5 lliures a l'obra de cada església parroquial de la Ciutat de Mallorca destinant 2 sous a cada una d'elles; 2 lliures a les obres de la catedral; 2 lliures a les obres de l'hospital general; 1 lliura a l'hospital dels masells; 1 lliura a les monges del puig de Pollença; 1 lliura al bací de les ànimes del purgatori de la catedral; 1 lliura i 10 sous repartida a parts iguals (10 sous a cada un) entre els convents de Sant Domingo, Sant Francesc i Jesús.

En darrer lloc també es comptabilitzaven ajudes a monges a l'hora d'entrar en el monestir. En fou un exemple les 4 lliures entregades a una neboda del prevere Joan Miquel qui en vàries ocasions actuà de procurador de sor Maria.

Encara a la Talla de la Ciutat de Mallorca del 1512 consta a la illeta de mossèn Antoni Armadans de la parròquia de Santa Eulàlia la següent anotació: *Los béns de la beata Sunyera qui s'és mesa a Sanct Jerònim, 3 lliures. Sent Jeroni hereu, 15 sous*. La quantitat en principi assignada, no sabem per quins motius, es veié certament rebaixada.²⁸

Morí el 5 de febrer de 1521, després de quinze anys al monestir.

Isabel Cifre (1467-1542).²⁹ Sovint qualificada com a beguina, descendia d'una família originària de la vila de Pollença i era coneguda com una dona intel·ligent i d'una

²⁷ AMSE, *Capbreu major*, 80-92.

²⁸ Maria BARCELÓ CRESPI: *La Talla de la Ciutat de Mallorca, 1512*. Palma, 2001, 30.

²⁹ Existeix així mateix bastant bibliografia sobre sor Isabel Cifre. N'és una mostra la següent: Gabriel MORA: *Notícies sobre la vida, revelacions y virtuts de la V. Sor Isabel Cifre*, manuscrit, sense data, Biblioteca Vivot de Palma de Mallorca; Vicente MUT: *Vida de la venerable Madre Sor Isabel Cifra*, Palma, 1655; E. de Kostka AGUILÓ: "Sor Isabel Cifre (1545)", *BSAL*, VI, Palma, 1895-1996, 210-211; E. de Kostka AGUILÓ: "Traslación del cadáver de Sor Elisabet Cifre (1675)", *BSAL*, VI, 1895-1896, 329-330; Juan BINIMELIS: *Nueva Historia de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes*, V, Palma, 1927, 53-77; Gabriel LLOMPART: "Los estatutos reformados del colegio femenino mallorquín de

sòlida formació religiosa, a més d'una persona modesta, sacrificada i agraïda, consagrada totalment a Déu i a la perfecció espiritual. Aquestes qualitats determinaren que, ja en vida, assolís fama de santa. Per altra part ha cridat l'atenció per la seva tendència a les visions, aparicions, profecies o miracles. És curiós observar que, malgrat tenir aquestes revelacions, mai despertà sospites ni fou acusada d'heterodòxia.

Tot i que les monges jerònimes desitjaven que ingressàs al seu orde sembla que mossèn Gabriel Mora, el seu confessor, li tenia previst altra destinació i l'encaminà cap a la Criança.

El col·legi de la Criança, fundat per Gregori Genovard, Jaume d'Olesa, Gabriel Mora i Guillem Caldentey, tots ells relacionats amb inquietuts humanístiques, tenia per objecte l'educació de donzelles. Per regir les directrius del col·legi es pensà en Isabel Cifre, una dona de fortes conviccions religioses que estava molt ben considerada entre la societat mallorquina d'aquell temps per ser un model de senzillesa, de bons costums i d'honestedat, qui acceptà dirigir-lo des dels seus inicis ocupant el càrrec quasi trenta anys sense interrupció.

La fundació d'aquesta institució educativa femenina tingué lloc el 1510 encara que l'aprovació d'aquests estatuts no seria fins al 1518. Es consolidà com un internat dedicat a la formació moral i humana de les filles de la noblesa i del patriciat urbà. Fundació integrada per dones que practicaven una vida en comú amb marcat caràcter religiós sense pertànyer a un orde concret ni subjectes a una regla.

Sor Isabel no es limità sols en dirigir la Criança. De més a més fou una dona molt respectada, que tingué una gran autoritat sobre assumptes sociopolítics, actuant sovint com a intercessora en les lluites que mantenien els diferents bàndols de l'oligarquia de la ciutat i fins i tot enfrontant-se als agermanats el 1521.

Ben aviat el centre ja comptà amb un centenar d'internes. Un exemple de l'evident prestigi que gaudí la institució es produí el 10 de juliol de 1537, quan el mateix emperador Carles V internà Catalina, filla del rei de Bugia, atorgant anualment trenta ducats en concepte d'ajuda i mantenció. La Criança, amb altibaixos, ha perviscut fins ben entrat el segle XX.

Sor Isabel és filla il·lustre de Palma i el seu retrat està exposat a l'Ajuntament.

El seu confessor i biògraf, el prevere Gabriel Mora, n'ha deixat la seva semblança en una obra manuscrita conservada a la Biblioteca Vivot de Palma que reflecteix el misticisme de la monja. De fet, l'obra és un diàleg (de vegades un monòleg) en què ella explica els seus desitjos, les seves inquietuts i les seves preocupacions contades en confessió i la va escriure per a que en quedàs memòria. Es descriuen visions, profecies, curacions i miracles d'una dona devota, humil, caritativa, pacient i contemplativa que dedicava gran part del seu temps a les oracions i dejunis per fugir de les temptacions del dimoni. Son més bé pocs els aspectes personals, familiars o socials que contempla. Així

'la Crianza', fundado por Elisabet Cifre (1467-1542)", *Hispania Sacra. Revista de Historia Eclesiàstica*, XXVIII, Madrid, 1975, 125-145; G. MATEU MAIRATA: *Sor Isabel Cifre (1467-1542). Fundadora del Colegio de la Crianza*, Palma, 1986; Maria BARCELÓ CRESPI: "Gabriel Mora, un humanista porrerenc", *Al tombant de l'Edat Mitjana. Tradició medieval y cultura humanista*, Palma, 2000, 199-211; Esther CRUZ PÉREZ; M. José BORDOY BORDOY: "La Criança: una aportació humanística a l'ensenyança", *Al tombant de l'Edat Mitjana. Tradició medieval y cultura humanista*, Palma, 2000, 311-326.

i tot hi ha algunes referències a la mare i a una germana, a Guillem Caldentey, al convent de monges jerònimes, a dones que acudien a ella per ser instruïdes o a les indulgències del papa per al regne de Granada.

Altres noms: Un recull de dades diverses i disperses suposen petites pinzellades per contribuir a una nòmina sempre incompleta de beguines i beates mallorquines en els anys finals del segle XV i principis de la centúria següent.

Un dels primers noms és el de Mariana, beguina, filla de Joan Cabanes, paraire. En el seu testament del 27 d'agost de 1415, tot indicant que *sum in senectute et decrepitude*, elegia sepultura a la Seu, en el túmul del prevere Antoni Sans que era el seu marmessor. Deixava com a hereu dels seus béns mobles i immobles, presents i futurs, a Jesucrist. Afegia que després de la seva mort fossin venuts en pública subhasta i la quantitat aconseguida es distribuís i *erogentur amore Dei et per anima mea*.³⁰

Del 10 de gener de 1444 consta una dada protocolitzada pel notari Gabriel Abellar en la que Margalida, vídua d'Antoni Massanet i hereva de la seva germana Pereta muller del ciutadà Francesc Desboxo (?) segons apareix en el testament redactat pel notari Bernat Sala, havia de pagar al prevere Martí Roig, beneficiat a l'església de Santa Creu, 62 lliures i 11 sous. Conté una referència a Maria, beguina, *de domo venerabilis Leonardi Huc civis Maioricarum*. Sembla que dita Maria instituï hereva universal a Pereta.³¹ Una altra dada indirecta del 5 de novembre de 1451 assabenta que Jaume Massanet, ciutadà, estava obligat al prevere Martí Roig en 95 lliures *ratione celebrationis certarum missarum quas celebravit pro anima domine Marie baguina*.³² Probablement es tracti de la mateixa Maria citada en el document anterior.

De la dona Maria, beguina, hereva de Guillem Huc, sols és sabut que el 7 de setembre de 1457 donà 2 lliures censals a Clara, muller del gerrer Joan Vadrier.³³

A la Talla de la Ciutat de Mallorca de 1478 un dels contribuents anotat a la illeta d'en Francesc Morell de la parròquia de Sant Jaume era *Gabriel de Berga e la beguina* a qui s'assignà la quantitat de 2 lliures i 10 sous.³⁴

El dimarts 6 de gener de 1504 Francesc Andreu de Sineu, sastre, reconeixia que Bernadina Caulelles, beguina, li havia fet entrega de 75 lliures corresponents al dot de Joana, difunta, la primera esposa del dit Francesc.³⁵ Tal vegada es tractàs de la beata Caulelles que vivia a la illeta d'en Francesc de Caulelles a la parròquia de Sant Nicolau, a qui en la Talla de 1512 se li assignà juntament amb Francesc Joan de Caulelles la considerable quantitat de 18 lliures.³⁶

En el testament de Maria Granada, muller del notari Bernat Dalmau, escripturat el dissabte 10 d'octubre de 1506, consta com a un dels marmessors *venerabilem dominam*

³⁰ ARM, Prot. C-71, 40-40v.

³¹ ARM, Prot. A-89, 38.

³² ARM, Prot. M-239, 310.

³³ ARM, Prot. M-181, 71v-72.

³⁴ Maria BARCELÓ CRESPI: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*, Palma, 1988, 221.

³⁵ ARM, Prot. M-727, 47.

³⁶ Maria BARCELÓ CRESPI: *La Talla de la Ciutat de Mallorca, 1512*, Palma, 2001, 108.

Beatricem Fortesa beguina juntament amb el seu marit i el seu germà Tomàs Granada, també notari. Entre les deixes, apuntà que havien de donar 15 lliures a la beguina.³⁷

Un cas clar de pertinença a família amb prestigi social i benestar econòmic a més d'interès cultural és el de Margalida d'Olesa, beguina.³⁸ Era filla de Domingo d'Olesa i Sanglada, ciutadà, i de Margalida. Els seus germans eren Rafel, l'hereu; Isabel casada amb el donzell Joan Desbac; Bartomeua, qui maridà amb el donzell Nicolau de Dameto; Magdalena, fadrina i Francina, monja en el monestir del puig de Pollença. Domingo d'Olesa disposava en el seu testament redactat el 4 de maig de 1510 el següent en referència a la filla beguina: *Item volo et dispono quod vitam beatam vivat et sit beguina Margarita filia mea et de dicte uxoris mee et alimentetur illa in domo mea de bonis meis cum dicta domina eius matre bonorum meorum ut infra usufructuaria et ea vita functa cum herede meo infrascripto eius germano et cum eius uxore atque familia ubi vero cum dicto eius germano herede meo predicta Margarita habitare et facere mansionem tali casu pro eius vita sustentacione lego illi de vita sua illas quatordecim quarterias frumenti censuales quas michi facit Nicolaus Truyol de Manacor pro quodam eius rafallo per illum empto a Ferrario Mora [...]. Una vegada morta Margalida la deixa del pare passaria al germà, l'hereu familiar.³⁹*

De la dona Miquela, donzella i beguina, filla del paraire Blai Despuig, sols coneixem el seu testament datat el divendres 18 de gener de 1516. Hi manifestava el desig de ser enterrada al vas del seu pare ubicat a la clastra del convent de Sant Domingo, prop de la sacristia. Nomenava hereu el seu nebot Jaume Joan Despuig. Pel que fa a les mandes pies, seguia els costums habituals del moment, és a dir, celebrar les misses de Sant Amador, a l'església del convent dominicà, *pro quibus celebrandis lego caritatem assuetam* sense indicar quantitat; les misses dites de la Sirventa, a la mateixa església, i també deixava la caritat acostumada; cinc misses de Sant Agustí i altres cinc conegudes com les misses de les cinc plagues *pro quibus lego caritatem ad hoc necessariam*.⁴⁰

El dijous 17 de desembre de 1517 Joana Grau, beguina, establia en emfiteusi al donzell Berenguer de Montornes, al doctor en lleis Joan Garcia, al ciutadà Miquel de Verí, al notari Arnau Carbonell, al mercader Miquel Mora i a l'apotecari Julià Perpinyà, tots ells obrers de la fàbrica de l'església parroquial de Santa Eulàlia, unes cases situades prop de la dita església amb obligació de pagar un cens de 3 lliures i 10 sous i amb possibilitat de redimir-lo per la quantitat de 100 sous.⁴¹

La dona Úrsola Angeta, qualificada com *beatricis sive beguina*, en remissió dels seus pecats el dissabte 8 d'agost de 1523 donava a fra Joan Ballester, guardià del convent de Sant Francesc, *omnia et singula bona mea* tant presents com futurs. Això sí,

³⁷ ARM, Prot. R-580, 72.

³⁸ Maria BARCELÓ CRESPI: Baltasar COLL TOMÀS; Guillem ROSSELLO BORDOY: *Espanyols i Pacs. Poder i cultura a la Mallorca del segle XV*. Palma, 1999, 166.

Maria BARCELÓ CRESPI; Gabriel ENSENYAT PUJOL: *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*. Palma, 2000, 66-74.

³⁹ ARM, Prot. T-860, 58-60v.

⁴⁰ ARM, Prot. C-316, 29-29v.

⁴¹ ARM, Prot. T-465, 35-35v.

es retenia 15 lliures per a les seves necessitats a més de l'usdefruit durant els anys de vida per després revertir l'herència al convent. La comunitat franciscana l'acceptà.⁴²

Pel que fa a les beates s'han documentat les següents:

Entre els llegats d'Isabel, esposa de Joan Amorós, paraire, qui testà el 16 de gener de 1494, figura la quantitat de 10 lliures que deixà a la seva germana Margalida Cantarelles, beata. Indicava que el seu marit havia de lliurar dita quantitat *morte mea sequa*. Si Margalida moria, 5 lliures serien per redimir catius cristians a terra de sarraïns i 5 lliures per maridar donzelles pobres. L'hereva era la seva neboda Pereta i en cas de mort el seu nebot Rafel, una i altre fills de Pere d'Alvarado, paraire, i de Bàrbara, germana de la testadora. En cas de que tots ells premorissin a Isabel, la meitat de l'herència aniria a les obres de la Seu i l'altra meitat a l'hospital general. Isabel volgué ser enterrada al convent de fra menors de Ciutat.⁴³

El 19 de febrer de 1496 es documentava la querella existent d'una banda entre Joan Garcia, doctor en lleis, Jaume Garcia, clergue, Joana Garcia muller de Miquel Jolit i Eulàlia Garcia, beata, tots ells fills i hereus de Rafel Garcia i de la dona Joaneta, germana de Joan de Caulelles, ciutadà, i d'altra banda el mateix Joan de Caulelles. La desavinença venia motivada per l'herència de Francesc de Caulelles, pare de Joaneta i de Joan.⁴⁴

Ramon Gual, ciutadà, féu testament el dia 10 de maig de 1504 i entre els llegats es recordava de la seva germana Magdalena *que vitam beatam ducit in dicto podio Pollentie*. Li deixava 4 lliures censals anuals que havia de satisfer la seva muller Francina, l'hereva. Val a dir que Ramon tenia una altra germana, Elionor, monja del monestir pollencí.⁴⁵

La beata Miquela Ribes reconeixia el 22 de juliol de 1505 que Bartomeu Rullan del lloc de Deià, a la parròquia de Valldemossa, li havia entregat 9 lliures que li devia per la festa de Sant Antoni de juny.⁴⁶

El 7 d'agost de 1508, la beata Agnès Mas admetia per procurador Bernat Sanoguera de Lluçmajor per tal de recuperar el que devia Llorenç Tomàs d'aquella parròquia a dita beata. El deute eren 5 quarteres de forment censals que cada any pagava per la seva possessió de Benialagant.⁴⁷

El prevere Tomàs Vello, beneficiat a la Seu, el dia 4 de juny de 1511 era nomenat procurador per part de la beata Isabel Amades per a que li cobràs certes quantitats degudes a més del lloguer d'unes cases seves amb algorfa i botiga.⁴⁸

⁴² ARM, Prot. A-181, 103v-104v.

⁴³ ARM, Prot. R-579, 76-76v.

El 8 de maig de 1495 es redactà un nou testament en el que Margalida Cantarelles és designada com a beguina. Es desconeixen les circumstàncies per les quals Isabel introduí canvis en el sentit que l'hereu seria el seu marit i en cas de mort Joan, infant, fill del marit i de la seva primera muller Amada. ARM, Prot. R-579, 91-91v.

⁴⁴ ARM, Prot. S-612, 8v.

⁴⁵ ARM, Prot. T-858, 191v.

⁴⁶ ARM, Prot. M-276, 21.

⁴⁷ ARM, Prot. N-23, 21-21v.

⁴⁸ ARM, Prot. M-735, 85-85v.

Per la seva banda, Elionor Mirona, beata i donzella, en data 26 de febrer de 1512 tenia per procurador Jaume Llop, causídic, per actuar en la causa existent entre ella i l'heretat paterna a fi que reclamàs els drets d'Elionor sobre l'heretat del seu pare. N'eren testimonis Miquel Miró, clergue, i Bartomeu Vilardell de Santanyí.⁴⁹

Francina Olivera, beata, el 12 de desembre de 1520 llogava a Simó Garcia, prevere, unes cases seves *quam locationem vobis facio per totum tempus vite mee cum ipse domus post mei obitum pervenire habeant ad confraternitatem Sancti Bernardi sedis Maioricensis*. El preu del lloguer eren 2 lliures i 10 sous. El contracte contemplava que el clergue restava obligat a *abtare dictas domos in omnibus necessariis*. El mateix dia la beata nomenava com a procurador seu Vicenç Gelabert.⁵⁰

La beata Joana Aixalona, donzella, era filla de Gaspar Aixaló, donzell, i de Francina i els germans eren Francesc, Antoni, Anna (casada amb Lluís Pont) i Jerònia (monja clarissa). D'altra banda era néta de Francesc Aixaló, secretari i conseller d'Alfons el Magnànim a la cort napolitana. Pertanyia, doncs, a una família certament acomodada i alhora imbuïda dels nous corrents culturals procedents d'Itàlia.⁵¹ El dilluns 6 d'agost de 1515 la seva mare, ja vídua, li féu donació de 40 lliures provinents dels censos que li pagaven les següents persones, essent-ne testimonis els preveres Joan Miquel i Jaume Company: Pere Cardils de Bunyola, 12 lliures; en Marí, hortolà, 5 lliures per les seves cases situades a la plaça de Santa Eulàlia; Bernadí de Puigdorfila, 4 lliures; el posseïdor del forn d'en Boga situat davant la font de Santa Eulàlia, 4 lliures; el ciutadà Nicolau Espanyol, 1 lliura; Polí Brondo, 3 lliures; en Santa Coloma, calderer, per les seves cases al carrer de Sant Antoni, 4 lliures; Bernat Ribes de Sòller, 2 lliures; Berenguer de Tagamanent, 1 lliura; Pere Fiol de Muro, 4 lliures.⁵² De gran interès per les dades referides a devocions, mandes pies i llegats, en definitiva a la religiositat popular, és el seu testament i posterior codicil, un i altre documents redactats davant el notari Alexandre Brondo.⁵³ El testament de Joana Aixalona es va formalitzar el 16 de desembre de 1525 el text del qual és llarg i ple de detalls dels que sols n'esmentarem alguns. Els marmessors eren el canonge Gregori Genovard (destacat humanista), el prevere Jaume Company, el germà Francesc Aixaló, donzell, i *necnon reverendam dominam Ysabellem Ciffre beatam et proteccerem (?) domus dicte de la Criança*. Elegia sepultura *in ecclesia domini Hieronimi in loco dicte ecclesie per moniales dicti monasterii eligendo*. Les misses, aniversaris, mandes pies i llegats eren molts i diversos que contemplaven substancioses quantitats i beneficiaren a varis membres de la seva família, cofradies, la Seu, monestirs, hospital... i a una monja de la Terça Regla sor Magdalena Sala. La casa on vivia, a la parròquia de Santa Eulàlia en una travessa *ante ecclesiam Beatissime Virginis de Monte Sion*, la deixà a Jaume Company, un dels marmessors. Nomenava hereu el seu germà Antoni i en cas que no pogués atendre i complir els llegats o no acceptàs l'herència es repartiria a parts iguals entre els monestirs de Santa Clara i el de Santa Elisabet popularment conegut com Sant Jeroni. El

⁴⁹ ARM, Prot. M-770, 18-18v.

⁵⁰ ARM, Prot. R-995, 69-69v.

⁵¹ Maria BARCELÓ CRESPI; Gabriel ENSENYAT PUJOL: *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*, Palma, 200, 32-40.

⁵² ARM, Prot. T-463, 78-79v.

⁵³ ARM, Prot. B-125, 28-29v i 331-333.

divendres 4 de desembre de 1528 modificava alguns detalls de la seva darrera voluntat mitjançant un codicil. Canviava el lloc de la seva sepultura, en aquest cas a la Seu en el túmul dels seus parents i afegia entre els llegataris sor Maria, monja de la Terça Regla a qui deixava 10 lliures. Malgrat indicar que el sepeli havia de ser *sine aliqua funeris pompa* s'assenyalen tot un conjunt de detalls quant a acompanyament i lluminària que denoten un ritual com a mínim amb certa estètica.

El divendres 3 de juliol de 1528 es procedí, després d'haver aixecat inventari, a l'encant dels béns del picapedrer Daniel Pou duit a terme per Jaume de Campfullós, ciutadà i curador testamentari. La subhasta s'efectuà en varies tongades i en la primera la beata Berga adquirí dos cairats per 12 sous, dues posts velles per 4 sous, catorze xebrons per 14 sous i un artibanc de dues caixes d'estudi groc per 1 lliura, 5 sous i 2 diners. En una altra tongada corresponent al dia 17 de setembre, la dona Berga en aquesta ocasió tractada com a beguina, es féu amb una alfabieta, una salsera petita i dos pots també diminuts, tot obra de terra, pel preu de 5 sous.⁵⁴

Igualment Joana Descós, beata i donzella, el dia 7 de juliol de 1553 nomenava procurador Pere Gonsales, causídic, per cobrar un cens de 4 lliures de Gerald Pont, ciutadà. Dit cens fou llegat a la beata per Jerònia Pont, germana de Gerald, qui maridà amb Mateu Espanyol.⁵⁵ El 30 de gener de 1567 Joana Cos, beata, nomenava procurador Joanot Giscafè, sastre, per a que li cobràs quantitats degudes per diverses persones tant de censos com de diners i forment.⁵⁶ Probablement es tracti de la mateixa persona.

Amb les dades disponibles s'ha constatat la dispersió geogràfica del col·lectiu de beguines i beates, distribuïdes per la traça urbana sense aparent connexió ni vinculació física amb cap edifici, la qual cosa denota que visqueren una autonomia plena.

Queda encara pendent d'aclarir alguns aspectes de més difícil lectura. Així, seria interessant analitzar quina consideració tenia l'Església mallorquina i la societat en general respecte a aquests moviments, ja que es desconeix si gaudiren o no de la seva complaença. De moment, no s'han trobat documents que mostrin una preocupació o una condemna per part de la jerarquia eclesiàstica cap als nous models de conducta i d'enteniment de la religió. També es desconeix amb detall si el vincle entre elles eren les reunions que havien de mantenir a les seves cases, sota la direcció espiritual de confessors.

Tot i el seu ideal de pobresa no es tractava, en la major part dels casos, de dones pobres més aviat el contrari atès que el patrimoni d'algunes d'elles era vertaderament apreciable. És cert que per a la consecució d'aquest ideal sovint es despregueren dels seus béns.

El moviment beguinista a Mallorca, en general, va estar així mateix vinculat a l'orde franciscà i al corrent lul·lista. Al mateix temps bona part de les beguines documentades pertanyien a nissagues lligades amb els nous corrents humanistes o tingueren relació personal amb humanistes.

⁵⁴ ARM, Prot. P-686, 187v i 203v.

⁵⁵ ARM, Prot. S-1.097, 28-28v.

⁵⁶ ARM, Prot. S-1.097, 193.

Cal afegir l'atracció que en moltes ocasions va despertar el monestir jerònim sobre aquestes dones al que tingueren present sovint en els seus llegats. El monestir de Santa Elisabet va servir com a centre d'integració de dones que vivien dedicades a la vida espiritual com a beates o beguines.⁵⁷ Un cas clar d'incorporació a la comunitat va ser el de Maria Sunyera.

Les beguines, sobretot, impulsaren i introduïren un moviment de renovació espiritual i religiosa i varen ampliar els models d'experiència cristiana, reduïts fins aleshores als espais monàstics i conventuals. Aquestes figures individuals mantingueren viva la possibilitat d'una religiositat femenina autònoma respecte de la institució eclesiàstica.

⁵⁷ Sobre els camins de l'evolució de beates i beguines que en alguns casos les portà de la casa a un monestir i, especialment, l'empremta de l'orde jerònim, vegi's:
Ángela MUÑOZ FERNÁNDEZ: *Beatas y santas neocastellanas: ambivalencias de la religión y políticas correctoras del poder (ss. XIV-XVI)*, Madrid, 1994, 50-87.
Elena BOTINAS I MONTERO; Julia CABAILEIRO I MANZANEDO; Maria dels Àngels DURAN I VINYETA: *Les beguines. La Raó il·luminada per Amor*, Barcelona, 2002, 93.

Resumen

Las beatas i beguinas medievales en Mallorca eran conocidas de manera sucinta. Gracias a la investigación archivística realizada su conocimiento de integra de lleno en la historiografía local. Las formas de espiritualidad femenina no sometidas a normativas oficiales ofrecieron a las mujeres laicas mallorquinas la posibilidad de manifestar su religiosidad de manera más libre y espontánea.

Abstract

Brief information was known about pious lay women and beguines in Medieval Mallorca. Thanks to archival research, knowledge of these women has been fully incorporated into local written history. Forms of female spirituality that were not bound by the rules of official orders gave lay women in Mallorca the opportunity to express their religious devotion in a freer more spontaneous way